

Vychovávat pro život

„Chtít pro děti dobro znamená umožnit jim dosáhnout sebekontroly: učinit z nich svobodné osoby.“ Další text z řady „Články o rodině“.

23.12.2017

Formovat mladé lidi je nádherný úkol – činnost, kterou Bůh svěřil hlavně rodičům. Je to práce jemná i tvrdá, trpělivá a radostná, činnost, jíž se nevyhnou překvapení a při níž je častokrát třeba obrátit se k Pánu s prosbou o světlo.

Výchova je dílem umělce, který se snaží dovést do plnosti možnosti dřímající v každém z jeho dětí: který jim chce pomoci, aby si uvědomily, jak důležité je starat se o druhé, naučit je vytvářet opravdové lidské vztahy, překonávat strach ze závazků... krátce, uschopnit je k přijetí plánu, který má Bůh s jejich životem.

Vzdor vnějším problémům a zlepšitelným věcem, které se budou objevovat neustále, povzbuzuje svatý Josemaría rodiče, aby si **uchovali mladé srdce, aby pro ně bylo snazší se sympatiemi přijímat vznešené aspirace jejich dětí, ba i jejich extravagance.**

Život se mění a je mnoho nových věcí, které se nám možná nelíbí – je dokonce možné, že objektivně nejsou lepší než to, co bylo dříve –, ale nejsou špatné: jsou to prostě jen jiné způsoby života, nic víc v tom není. V

nemálo případech konflikty vznikají proto, že se přikládá význam maličkostem, jež je přitom možné s trochou nadhledu a smyslu pro humor překonat.[1]

Vycházíme z toho, že v obtížném úkolu vychovávat vždy můžeme něco zlepšit, a že dokonalá výchova neexistuje – i z chyb se dá vytěžit poučení. Stojí za to věnovat čas obnovování naší formace s jasným cílem: vychovávat pro život.

Autorita a svoboda

Rodiče, kteří zaměřují štěstí s blahobytem a soustředí se pouze na to, aby jejich děti měly všechno, aby se jim vedlo co nejlépe a nepotkala je žádná protivenství, zapomínají, že to nejdůležitější není mít své děti *hodně rád* – to se většinou rozumí samo sebou –, ale *mít je rád správným způsobem*. A z objektivního hlediska není pro děti dobré, aby dostávaly

všechno hotové a nemusely se o nic snažit.

Boj, a s ním související úsilí, je nepostradatelný pro růst, pro dozrávání, pro uchopení a svobodné nakládání s vlastním životem bez toho, že bychom nekriticky podléhali libovolným vnějším vlivům.

Katechismus katolické církve připomíná, že přehlížení reálné situace člověka, jeho zranění přirozenosti, je příčinou velkých omylů ve výchově.[2] Pro formování svobodných osob je třeba počítat s prvotním hříchem a jeho následky – se slabostí, sklonem ke zlu, a tudíž s nutností boje se sebou samým a s přemáháním.

Dítě nebo mladý člověk, ponechaný napospas přáním a sklonům své přirozenosti, sestupuje po nakloněné rovině až ke konečnému oslabení sil svobody. Pokud tato sestupná tendence není vyvažována

požadavky úměrnými věku a vyžadujícími snahu, bude mít dítě později velké problémy při realizaci jakéhokoliv hodnotného životního projektu.

Mít své děti rád *správným způsobem* znamená umožnit jim dosáhnout sebekontroly a učinit z nich svobodné osoby. Za tím účelem musí být určeny hranice a stanovena pravidla, která však budou plnit nejen děti, ale i rodiče.

Vychovávat znamená také vést ke ctnostem: k sebezáporu, pracovitosti, věrnosti, upřímnosti, čistotě... prezentovat je přitažlivým způsobem a zároveň z nich neslevovat.

Motivovat děti k tomu, aby dělaly věci dobře, ale přitom nepřehánět a nedramatizovat neúspěchy, učit je brát si z nich ponaučení.

Povzbuzovat děti k ušlechtilým cílům, ale nepracovat za ně. A především je vést k tomu, aby byly

samy k sobě náročné, aby se snažily; jejich snaha však nemá být samoučelná, má být prostředkem k tomu, aby se naučily jednat správně i bez rodičů.

Dítě, mladý člověk, smysl mnohých povinností ještě nechápe. Potřebuje pevnou oporu jako náhradu za přirozený nedostatek zkušeností: lidi, kteří si získali jeho důvěru a mohou mu dobře poradit. Konkrétně se potřebuje opřít o autoritu rodičů a učitelů, kteří nemají zapomínat, že součástí jejich úkolu je naučit děti jednat svobodně a odpovědně.

Jak říkal svatý Josemaría, rodiče, kteří milují pravdu a upřímně usilují o dobro svých dětí, se po udělení příslušné rady musejí s jemností stáhnout, aby nic nepoškodilo velké dobro svobody, jež činí člověka schopným milovat Boha a sloužit mu.[3]

Autorita rodičů nemá mít přísnou a autoritativní povahu; má se spíše zakládat na dobrém příkladu, na vzájemné lásce manželů, na jednotě kritérií, kterou děti mohou vidět, na velkorysosti, na čase, který je dětem věnován, na lásce – kladoucí požadavky –, která je jim projevována, na křesťanské atmosféře domova a na upřímnosti a důvěře, s níž se s dětmi jedná.

Autorita má být uplatňována pevně, má zvažovat, co lze v každém věku a situaci rozumně, s láskou, ale neoblomně vyžadovat; nemá podléhat špatně chápané lásce, která chce dětem ve všem vyhovět, ale v konečném důsledku zapříčiňuje jejich pasivitu a svéhlavost.

Velká pohodlnost — a někdy i značná nezodpovědnost — se skrývá v jednání těch, kdo by měli být autoritou, ale vyhýbají se nepříjemné povinnosti napravovat druhé, a své

chování omlouvají tím, že jim nechtějí působit bolest (...).[4] Rodiče mají vést, mají vyváženě spojovat autoritu s pochopením. Dovolovat, aby v domě rozhodovaly vrtochy dětí, leckdy ukazuje na neochotu řešit nepříjemné situace.

Je dobré děti trpělivě upozorňovat na to, co udělaly špatně. Tím, že nenecháme bez povšimnutí příležitosti, při kterých je můžeme naučit rozlišovat dobro a zlo a to, co se má a nemá dělat, formujeme také jejich svědomí. Děti si pomocí argumentů úměrných jejich věku postupně začnou uvědomovat, co se líbí Bohu a ostatním, a proč tomu tak je.

Dozrávat znamená vycházet ze sebe samého, a to vyžaduje oběť. Dítě je zpočátku soustředěno na *svůj svět*; dozrává do té míry, v jaké si uvědomuje, že není středem světa,

když se začne otevírat skutečnosti a ostatním.

Znamená to, že se musí naučit obětovat pro své sourozence, sloužit, plnit své povinnosti doma, ve škole a vůči Bohu. Znamená to také, že má poslouchat, umět si odříkat své rozmary, snažit se nezlobit rodiče... je to cesta, po které nikdo nemůže jít sám: posláním rodičů je vytěžit z dětí to nejlepší, co v nich je, i když to může být občas trochu bolestivé.

S láskou, s fantazií a odhodlaností je třeba dětem pomoci osvojit si pevnou a vyrovnanou osobnost. Časem sami lépe pochopí smysl jednání, zákazů a příkazů rodičů, které se jim svého času mohly zdát nespravedlivé.

Budou rodičům vděčné i za upřímná slova a přísnost – která nepocházela z hněvu, ale z lásky –, kvůli nimž se kdysi trápily. Nadto se sami naučí vychovávat budoucí generace.

Vychovávat pro život

Vychovávat znamená připravovat pro život, který se většinou neobejde bez obtíží. Chceme-li dosáhnout jakéhokoli cíle v profesionální, lidské či duchovní oblasti, musíme se zpravidla snažit. Proč se tedy bát, že děti budou *frustrované*, bude-li jim chybět nějaké materiální dobro?

Děti musí poznat, že vydělávat si na živobytí je náročné, musí se naučit žít mezi lidmi, kteří jsou chytřejší než oni, mají větší štěstí nebo lepší profesionální prestiž; budou muset řešit materiální a lidské nedostatky a chyby; budou muset riskovat, když budou chtít udělat něco záslužného; a budou si muset umět poradit s neúspěchem a nezhroutit se z toho.

Snaha uhladit dětem cestu, aby se jim vyhnulo sebemenší klopýtnutí, rozhodně není dobré, protože to děti spíše oslabí a učiní neschopnými poradit si s těžkostmi, s nimiž se potkají na univerzitě, v práci nebo v

mezilidských vztazích. Překážky se lze naučit zdolávat jedině tak, že se k nim člověk postaví čelem.

Vůbec není nutné, aby děti měly všechno a hned jen proto, že to chtějí. Děti se mají naopak naučit odříkání a trpělivosti. Není snad pravda, že v životě je mnoho věcí, které *mohou počkat*, a mnoho jiných, které *nutně musí počkat*? Benedikt XVI. říká, že „nemáme být závislí na hmotném vlastnictví; máme se naučit odříkání, jednoduchosti, střídmosti a skromnosti“.[5]

Přemíra ochrany, která od dítěte vzdaluje jakékoli protivenství, ho činí bezbranným vůči okolí. Takovýto ochranný přístup je zcela v rozporu se správnou výchovou.

Výraz vychovávat pochází z latinských slov *e-ducere* a *e-ducare*. První význam slova je spojen s *poskytováním* hodnot, které vedou k plnohodnotnému osobnímu rozvoji.

Druhý význam naznačuje *extrahování* toho nejlepšího, co ze sebe lidská osoba může vydat, podobně jako umělec *extrahuje* z kusu mramoru krásnou sochu. V obou významech hraje rozhodující úlohu svoboda vychovávané osoby.

Spíše než děti přehnaně chránit, by jim měli rodiče dát možnost činit samostatná rozhodnutí a učit je nést následky takovýchto rozhodnutí, nechat je, aby se samy snažily řešit své malé problémy. Obvykle je dobré navozovat situace, které podporují v dětech samostatnost, neboť to je primární cíl jakékoliv výchovné činnosti. Je však třeba pamatovat na to, že tato autonomie musí odpovídat jejich schopnostem: nemá smysl poskytovat dětem finanční nebo materiální prostředky, se kterými ještě neumí rozumně zacházet, ani je nechávat samotné u televize nebo na internetu. Zrovna tak není rozumné nestarat se o to, jaké mají videohry.

Výchova k odpovědnosti je druhou stranou výchovy ke svobodě. Snaha omlouvat všechno, co děti dělají, činí obtížným, aby se cítily odpovědné za své omyly, ochuzuje je to o realistické hodnocení vlastních skutků, potažmo o nenahraditelný zdroj sebepoznání a zkušeností. Pokud jim např. nepomůžeme přiznat si špatné školní výsledky a místo toho obviníme učitele nebo školu, formujeme v nich nerealistický způsob řešení životních situací: budou se cítit odpovědné pouze za to, co se jim povede, zatímco jakýkoliv neúspěch nebo chybu budou přičítat jiným.

Takto si děti navyknou ztěžovat si a neustále svalovat vinu na systém nebo na kolegy v práci, budou mít sklon k sebelítosti a k hledání kompenzací, což v konečném důsledku vede k nevyspělosti.

Stále vychovávat

Zmíněný nástin neplatí pouze pro období dospívání nebo pro zvlášť intenzivní etapy života dítěte; rodiče – tím či oním způsobem – vychovávají stále. Jejich jednání není nikdy neutrální nebo indiferentní, třebaže je dětem teprve několik měsíců. Postava malého tyrana – čtyř- až šestiletého dítěte, které vnucuje celému domu zákon svých rozmarů a přesahuje schopnost rodičů ho vychovávat – není ničím ojedinělým.

Rodiče ale nemají jen *vychovávat stále*, mají *vychovávat pro život*. Výchova, která by se omezovala jen na řešení momentálních situací a zapomínala na budoucnost, by byla málo užitečná. V dětech je potřeba pěstovat samostatnost. Bez ní budou vydané všanc závislostem všeho druhu. Některé závislosti jsou markantnější – závislost na konzumismu, sexu nebo drogách, jiné jsou méně nápadné, nicméně

stejně závažné, např. ty, které jsou vázané na módní ideologie.

Je třeba brát v úvahu, že doba, kterou děti stráví v rodině, je omezená, a že v rámci této doby stráví mnohem více času bez rodičů než s nimi. Tento čas je proto drahocenný. Pro mnoho lidí je dnes velice obtížné být se svými dětmi, a právě to je jedna z příčin, které vedou ke zmíněným situacím.

Vídáme-li totiž děti jen málo, je mnohem obtížnější po nich něco vyžadovat. Jednak proto, že nevíme, co dělají, a příliš dobře je neznáme, a jednak proto, že se nám někdy nechce *kazit* nepříjemnými požadavky vzácné chvílky rodinného soužití. Nic nemůže nahradit naši přítomnost v rodině.

Důvěra

Autorita rodičů podstatně závisí na skutečné lásce, kterou děti vnímají.

Když je dětem věnována pozornost a zájem a ony vidí naši snahu věnovat jim čas, pak se cítí doopravdy milované.

Známe-li jejich starosti a obtíže, se kterými se potýkají při studiu, ve vztahu k druhým a v prostředí, ve kterém se pohybují, víme-li, jak tráví čas, vidíme-li, jak se chovají, z čeho mají radost a z čeho jsou smutné, všímáme-li si jejich vítězství a porážek, pak jim můžeme opravdově pomoci.

Děti, dospívající a mladí potřebují se svými rodiči hovořit beze strachu. Velkým posunem ve formaci je, když se nám podaří s dětmi komunikovat, navázat s nimi dialog. Svatý Josemaría doporučoval: **Rodičům vždy radím, aby se snažili stát přáteli svých dětí. Rodičovskou autoritu, kterou výchova vyžaduje, aby se člověk dostal nějakým**

způsobem na stejnou rovinu, na jaké jsou děti.

Děti – i ty, které se zdají
sebeneposlušnější a sebeodcizenější –
si toto sblížení, toto bratrství s rodiči
přejí. Klíčová je důvěra: aby rodiče
uměli vychovávat v přátelském
prostředí, aby v dětech nikdy
nevyvolali dojem, že jim nedůvěřují,
aby jim poskytovali svobodu a aby je
naučili s ní zacházet s osobní
zodpovědností.

Je lepší, když se nechají někdy
oklamat: důvěra vkládaná do dětí
způsobuje, že se děti samy zastydí, že
jí zneužily, a polepší se. Když naopak
svobodu nemají, když vidí, že se jim
nedůvěřuje, cítí nutkání klamat stále.
[6]

Tuto důvěru je třeba neustále živit:
věřit tomu, co děti říkají,
nepodezřívát je a nikdy nedovolit,
aby se vytvořil tak velký odstup, že
by ho bylo těžké překonat.

Velkou pomocí může být rada výchovných poradců ve škole nebo v zařízení, kam naše děti dochází: při tutoringu nebo odborném vedení mohou děti získat velmi cennou osobní formaci. Tato poradenská činnost však nesmí nahrazovat prvenství rodičů. To vyžaduje čas, rodiče se musí dětem věnovat, myslet na ně, hledat pro ně vhodný okamžik, brát je takové, jaké jsou, vzbuzovat důvěru...

Vyplatí se vsadit na rodinu, udělat si čas i tam, kde je ho zdánlivě málo, a maximálně ho využít. Předpokládá to hodně sebezáporu a mnohdy velké oběti, které někdy mohou dokonce nepříznivě postihnout ekonomickou situaci rodiny. Ale správně chápaná profesionální prestiž je součástí něčeho mnohem většího: lidské a křesťanské prestiže, pro kterou je dobro rodiny cennější než pracovní úspěchy. Zdánlivá dilemata, která v této oblasti mohou nastat, je třeba

řešit z pohledu víry a v modlitbě, s touhou hledat Boží vůli.

Pro rodiče je velmi potřebná ctnost naděje. Vychovávat děti přináší hodně uspokojení, ale i nemálo bolestí a starostí. Nesmíme se však nechat ovládat pocity zmaru, ať se stane cokoliv. S vírou a nadějí lze vždy začít znovu. Žádná snaha není marná, třebaže se může zdát, že je už pozdě, nebo nejsou vidět žádné výsledky.

Otcovství a mateřství nikdy nekončí. Děti budou vždy potřebovat modlitbu a lásku svých rodičů, a to i tehdy, když už budou nezávislé – ani Panna Maria neopustila Ježíše na Kalvárii. Její příklad odevzdanosti a bezvýhradné oběti nechť ozáří tento napínavý úkol, který Bůh svěruje matkám a otcům. Vychovávat pro život: úkol lásky.

A. Villar

[1] Svatý Josemaría. *Rozhovory*, č. 100.

[2] Srov. Katechismus katolické církve, č. 407.

[3] Svatý Josemaría, *Rozhovory*, č. 104.

[4] Svatý Josemaría, *Výheň*, č. 577.

[5] Benedikt XVI., audience 27. května 2009.

[6] Svatý Josemaría, *Rozhovory*, č. 100.